

مرکز تهران

دانشکده علوم انسانی

گروه حقوق

گرایش حقوق جزا و جرم شناسی

پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد

تحت عنوان:

بررسی نقاط قوت و ضعف شوراهای حل اختلاف با تأکید به

شوراهای حل اختلاف استان آذربایجان غربی

استاد محترم راهنما:

دکتر علی رضا میلانی

استاد محترم مشاور:

دکتر فاطمه سوهانیان

دانشجو:

شهاب پارسه

آذر ۱۳۹۱

چکیده

شورای حل اختلاف آخرین نهادی است که در امر داوری در حقوق ایران به موجب ماده ۱۸۹ قانون برنامه سوم توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی پایه گذاری شده است. مطابق ماده مذکور مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷ مجلس شورای اسلامی به: « منظور کاهش مراجعات مردم به محاکم قضایی و در راستای توسعه مشارکت های مردمی، رفع اختلافات محلی و نیز حل و فصل اموری که ماهیت قضایی ندارند و یا ماهیت قضایی آن از پیچیدگی کمتری برخوردار است به شوراهای حل اختلاف واگذار می گردد». اگرچه حدود یک دهه از تأسیس شورا می گذرد اما بنظر می رسد مجامع علمی و دانشگاهی مایلند وجود آن را نادیده انگارند و سخنی از آن نگویند.

باید متذکر شد که با توجه به مطالب درج شده در این تحقیق، شوراهای حل اختلاف بیشتر کارکردشان در جهت رفع ازدحام پرونده ها از دادگاه ها بوده است. همچنین این نهادها باوجود اصلاحات انجام شده در آن همچنان دارای معایبی چون عدم تخصص اعضا، کاربرد رابطه خویشاوندی بین اعضا و ارباب رجوع در بعضی از پرونده ها و غیره می باشد. در نهایت باید گفت که با وجود تصویب آیین نامه های اجرایی بعدی توسط قانون گذار و حل بسیاری از معایب آن، این نهاد همچنان از وجود قانون و آیین نامه کامل بهره کافی ندارد.

در تحقیق حاضر در خصوص روش تحقیق باید گفت که از دو روش کتابخانه ای و میدانی استفاده شده است به گونه ای که برای تدوین چارچوب نظری تحقیق از روش کتابخانه ای (اسنادی) بهره گرفته شده است و برای تدوین چارچوب عملی این تحقیق، با توجه به این که از آمار موجود در شوراهای حل اختلاف استان آذربایجانغربی استفاده شده است، از روش میدانی بهره گرفته شده است. در روش میدانی از نمونه گیری خوشه ای و مصاحبه و توزیع پرسش نامه استفاده شده است و اطلاعات خام بوسیله نرم افزار excel و spss پردازش شده اند.

در حالی که این نهاد بر مبنای ضروریاتی که وجود آن ها در تمامی کشورها احساس شده است تأسیس گردیده و شایسته است که در هر ناحیه یا منطقه ای از افراد بصیر که شم قضا داشته باشند استفاده کرده تا به عنوان فرد فهیم و خوش سابقه و معتمد محل یا منطقه با توجه به درایت و ذکاوت به حل و فصل مشکل مردم بپردازند و در صورتیکه مشکل از این طریق حل نشد به سمت دادگاه ها راهنمایی گردند.

کلید واژگان این تحقیق عبارتند از:

شورا، حل اختلاف، دعوی، مصالحه، حقوق کیفری ایران، آیین نامه اجرایی حل اختلاف، شوراهای حل اختلاف، نقاط قوت و ضعف شوراهای حل اختلاف.

تقدیم به :

ای پدر از تو هر چه می گویم باز هم کم می آورم
خورشیدی شدی و از روشنایی ات جان گرفتم و در ناامیدی ها نازم را
کشیدی و لبریزم کردی از شوق
اکنون حاصل دستان خسته ات رمز موفقیتیم شد
به خودم تبریک می گویم که تو را دارم و دنیا با همه بزرگیش مثل تو را
ندارد

و تو ای مادر، ای شوق زیبایی نفس کشیدن
ای روح مهربان هستی ام
تو رنگ شادی هایم شدی و لحظه ها را با تمام وجود از من دور کردی و
عمری خستگی ها را به جان خریدی تا اکنون توانستی طعم خوش
پیروزی را به من بچشانی

تقدیم به مادر مهربانم که

دستم بگرفت و پا به پا برد تا شیوه ی راه رفتن آموخت

تقدیم به پدر مهربانم که در جهت موفقیت من از هیچ تلاشی فرو گذار نبوده و تقدیم به تمام
عزیزانی که در تحمل رنج این تحقیق و تحریر این نوشتار از هیچ کوششی دریغ نکردند و
همواره یار و مددکارم بودند.

تقدیر و تشکر از

استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر علی رضا میلانی و استاد محترم مشاور خانم دکتر فاطمه سوهانیان که ارشادها و رهنمود های این دو بزرگوار در تهیه و تدوین این تحقیق سرلوحه کار بوده و نیز از تمامی کسانی که بنحوی راهنمایی هایشان کمکی برای پیشرفت بهتر این تحقیق بوده تشکر و قدردانی می نمایم و از قادرمتعال برای تمامی سروران ارجمند توفیق مستدام و اجر اخروی آرزو می کنم.

فهرست

صفحه

عنوان

مقدمه

۲	الف) انگیزه انتخاب این موضوع
۲	ب) اهمیت و ضرورت تحقیق
۳	پ) بیان مسأله و سئوالات تحقیق
۸	ج) اهداف و کاربردهای تحقیق و مراجع استفاده کننده از آن
۹	چ) فرضیات تحقیق
۱۰	ح) روش تحقیق
۱۰	د) پیشینه تحقیق و زمان پیدایش شوراهای حل اختلاف
۱۱	ر) منطق تأسیس شوراهای حل اختلاف
۱۲	ز) موانع تحقیق و مشکلات آن
۱۳	س) ساختار تحقیق

فصل اول : بررسی نقاط قوت و ضعف شوراهای حل اختلاف

۱۵ **بخش اول: بررسی نقاط قوت شوراهای حل اختلاف**

۱۶ **مبحث اول: اهداف کلی از تشکیل شوراهای حل اختلاف**

مبحث دوم: آیین نامه موضوع ماده (۱۸۹) تنفیذی قانون برنامه

سوم توسعه ۱۳۸۱/۵/۱۹ و قانون برنامه

۱۸ چهارم توسعه مصوب ۱۳۸۴/۴/۸

مبحث سوم: وظایف اصلی شوراهای حل اختلاف بر اساس آیین نامه اجرایی

- ۲۳ مصوب این شورا
- ۲۳ **گفتار اول** : صلح و سازش
- ۲۴ بند اول : مفهوم صلح
- ۲۴ بند دوم : مفهوم سازش
- ۲۴ بند سوم : اهمیت سازش در دادرسی
- ۲۵ بند چهارم : صلح و سازش در آموزه های اسلام
- ۲۵ بند پنجم : صلح و سازش در آیین نامه شورای حل
- ۲۸ **گفتار دوم** : داوری
- ۲۸ بند اول : مفهوم داوری
- ۲۹ بند دوم : داوری در شوراهای حل اختلاف
- گفتار سوم** : رسیدگی ماهوی و مزایای شوراهای
- ۳۰ حل اختلاف بر دادگاه ها در امر رسیدگی
- ۳۱ **مبحث چهارم**: حدود صلاحیت شورا در امور حقوقی و کیفری
- ۳۲ **گفتار اول** : مفهوم صلاحیت
- ۳۳ **گفتار دوم** : صلاحیت رسیدگی در امور حقوقی
- ۳۵ بند اول : در امور فاقد ماهیت قضایی
- ۳۵ بند دوم : در صلاحیت ذاتی
- ۳۹ بند سوم : در صدور تامین خواسته
- بند چهارم : میزان صلاحیت شوراهای حل اختلاف
- ۴۰ بر اساس قانون شورای حل اختلاف

- ۴۱ **گفتار سوم:** چگونگی صلاحیت رسیدگی در امور کیفری
- ۴۲ بند اول: شرایط رسیدگی به امور کیفری واقع در صلاحیت شورا
- ۴۲ بند دوم: حدود صلاحیت کیفری شورا طبق آیین نامه اجرایی
- ۴۴ بند سوم: حدود صلاحیت کیفری شوراها طبق قانون شورای حل اختلاف
- مبحث پنجم:** مصادیق آیین نامه های مصوب در مورد شوراهای حل اختلاف مذکور
- ۴۵ و نقاط قوت فنی وجود شوراهای حل اختلاف
- ۴۵ **گفتار اول:** مصادیق آیین نامه های مصوب در مورد شوراها
- ۴۷ **گفتار دوم:** نقاط قوت و مزایای فنی وجود شوراهای حل اختلاف
- ۵۵ **بخش دوم:** بررسی نقاط ضعف شوراهای حل اختلاف
- مبحث اول:** ضعف های آیین نامه اجرایی ماده ۱۸۹ قانون برنامه سوم
- ۵۶ توسعه مصوب سال ۱۳۸۸
- ۵۶ **گفتار اول:** تعارضات آیین نامه شوراهای حل اختلاف در رابطه با قانون اساسی
- گفتار دوم:** تعارضات آیین نامه با مبنای خود ماده ۱۸۹
- ۶۰ قانون برنامه سوم توسعه
- ۶۱ **گفتار سوم:** مخالفت آیین نامه مصوب ۱۳۸۸ با شرع
- ۶۲ **گفتار چهارم:** مغایرت آیین نامه با اصول و موازین مسلم حقوقی
- مبحث دوم:** اشکالات آیین نامه و راهکارهای پیشنهادی مراکز
- ۶۳ شوراهای حل اختلاف استان ها
- ۶۳ **گفتار اول:** تشکیلات و انتخاب اعضاء شورا

- ۶۵ **گفتار دوم** : چگونگی و میزان صلاحیت
- ۶۶ **گفتار سوم** : ترتیب رسیدگی در شورا و صدور رأی
- ۶۷ **گفتار چهارم** : ابلاغ و اجرای احکام شورا
- ۶۸ **گفتار پنجم** : امور مالی و اداری شورا و نظارت و بازرسی
- ۶۸ **مبحث سوم** : نقاط ضعف و ایرادات قانون شوراهای حل اختلاف
- ۶۹ **گفتار اول** : مقررات عمومی و ترکیب اعضاء و شرایط عضویت
- ۷۰ **گفتار دوم** : در خصوص صلاحیت
- ۷۲ **گفتار سوم** : در صدور رأی
- ۷۲ **مبحث چهارم** : تعارضات شورای حل اختلاف نسبت به قاضی
- ۷۲ **گفتار اول** : تعارض شوراهای حل اختلاف با قاضی منصوب
- ۷۳ **گفتار دوم** : تعارض شوراهای حل اختلاف با قاضی تحکیم
- مبحث پنجم** : معایب شوراهای حل اختلاف نسبت به
- ۷۴ خانه های انصاف و شوراهای داوری
- ۷۵ **مبحث ششم** : نقاط ضعف و معایب فنی موجود شوراهای حل اختلاف
- فصل دوم : روش تحقیق مزایا و معایب شورای**
- حل اختلاف از طریق نرم افزار spss**
- بخش اول : روش تحقیق (چیستی تحقیق و شگرد جمع آوری و تجزیه**
- ۸۳ و تحلیل تئوری داده ها)

۸۴	مبحث اول : چيستی و چگونگی پژوهش
۸۴	گفتار اول : تعريف پژوهش
۸۵	گفتار دوم : هدف و کارکردهای پژوهش
۸۶	گفتار سوم : مراحل پژوهش
۸۶	مبحث دوم : شگردهای نمونه گیری
۸۶	گفتار اول : مفهوم نمونه گیری
۸۸	گفتار دوم : شگرد های نمونه گیری احتمالاتی
۸۹	بند اول : نمونه گیری ساده
۸۹	بند دوم : نمونه گیری تصادفی دسته بندی شده
۸۹	بند سوم : نمونه گیری حوزه ای یا خوشه ای یا چند مرحله ای
۹۱	مبحث سوم : پرسش نامه و مصاحبه
۹۱	گفتار اول : انواع پرسش نامه
۹۲	بند اول : پرسش نامه با پاسخ ثابت
۹۳	بند دوم : پرسش نامه باز
۹۳	گفتار دوم : اجرای پرسش نامه
۹۴	گفتار سوم : مصاحبه
۹۵	مبحث چهارم : سنجش متغیر
۹۵	گفتار اول : سطح سنجش
۹۶	گفتار دوم : مقیاس سنجش
۹۷	بند اول : مقیاس لی کرت

- بند دوم : مقیاس ترستون
- ۹۷
- ۹۸ **مبحث پنجم :** روش های سنجش متغیر اعتبارسنجه
- ۹۸ **گفتار اول :** محتوا یا ظاهر
- ۹۹ **گفتار دوم :** اعتبار عملی
- ۱۰۰ **گفتار سوم :** اعتبار سازه (اعتبار عاملی)
- ۱۰۰ **مبحث ششم :** ارائه داده ها و تحلیل آماری
- ۱۰۰ **گفتار اول :** ارائه داده ها
- ۱۰۱ بند اول : ارائه ساده داده ها
- ۱۰۱ بند دوم : ارائه نگاره ای داده ها
- ۱۰۲ **گفتار دوم :** آمار توصیفی
- ۱۰۲ بند اول : سنجه های گرایش مرکزی
- ۱۰۳ بند دوم : سنجه های پراکنش یا تغییرپذیری
- ۱۰۴ **گفتار سوم :** آمار استنباطی
- بخش دوم :** تجزیه و تحلیل داده های آماری (یافته های تحقیق)
- از طریق نرم افزار spss
- ۱۰۷ **مبحث اول :** یافته های توصیفی
- ۱۰۷ **گفتار اول :** یافته های توصیفی آمار سال های ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹
- ۱۱۸ **گفتار دوم :** یافته های توصیفی پرسش نامه های تحقیق
- ۱۱۸ بنداول : جنسیت پاسخگویان:
- ۱۲۰ بند دوم : وضعیت تأهل پاسخگویان:

۱۲۲ بند سوم : وضعیت سن پاسخگویان:

۱۲۴ بند چهارم : سطح تحصیلات پاسخگویان:

۱۲۶ بند پنجم : علت مراجعه مردم به شوراهای حل اختلاف:

مبحث دوم : تجزیه و تحلیل استنباطی داده های

۱۲۸ آماری(آزمون آماری فرضیه های تحقیق)

گفتار اول : توصیف آماری سؤالات پرسشنامه میزان رضایتمندی کارکنان از کار

۱۲۸ در مراکز شوراهای حل اختلاف استان

گفتار دوم : توصیف آماری سؤالات پرسشنامه میزان رضایتمندی مردم

۱۳۳ از شوراهای حل اختلاف استان آذربایجان غربی

۱۴۴ نتیجه گیری و پیشنهادها

۱۴۷ منابع و مآخذ

۱۵۳ واژگان انگلیسی _ پارسی

۱۵۸ پیوست ها

چکیده انگلیسی

مقدمه

الف) انگیزه انتخاب این موضوع

انگیزه انتخاب این موضوع این است که با نشان دادن نقاط قوت و ضعف شوراهای حل اختلاف در بهبود و رفع این نقاط تسریع به عمل آمده تا قانون گذار در آیین نامه ها و قوانین بعدی با در نظر گرفتن این نکات هرچه بهتر به تدوین قانون جامع و کامل بپردازد تا از بار انتقادات و کلا که نسبت این نهاد دارند کاسته شود و کاسته شدن بار قضایی از دوش دادگاه ها بطور صحیح تری انجام شود. چرا که به دلیل نبود چنین قانون و آیین نامه کاملی بیشتر بار قضایی که از دوش دادگاه ها برداشته شده و بر عهده شوراها گذاشته شده به دلایلی چون قاضی نبودن اعضا و نبود تخصص لازم به دادگاه ها ارجاع داده می شود.

ب) اهمیت و ضرورت این تحقیق

در بسیاری از کشورها به موازات سازمان قضایی رسمی، مؤسساتی تشکیل گردیده است که بدون آن که بتوان به آن ها اطلاق دادگاه به معنای خاص نمود؛ وظیفه حل اختلافات مابین اشخاص را در محدوده صلاحیت خود بر عهده دارند. آمار نشان می دهد که این گونه تشکیلات شبه قضایی در اغلب موارد از لحاظ کمی بیش از سیستم رسمی قضایی به اختلافات پایان می دهند. نمونه های این مؤسسات، هم در نظام حقوقی کامن لا و هم در سیستم رومنی- ژرمنی ملاحظه می شود. در کشور انگلستان مؤسسات شبه قضایی که بعضاً به آن ها دادگاه نیز گفته می شود همه ساله به بیش از یک میلیون دعاوی ناشی از امور اداری و مشکلات دیگر ناشی از اجرای بعضی از قوانین رسیدگی می کنند. وسعت موضوعاتی که در محدوده صلاحیت این مؤسسات قرار دارند نشان از کارآمدی این سیستم دارد. همه کسانی که به قضاوت در این مراکز مشغولند، لزوماً حقوقدان نیستند. حل مسئله در این مرحله اشخاص را از مراجعه به دادگاه که رسیدگی در آن اغلب پر هزینه و تابع تشریفات است بی نیاز می سازد.^۱

در کشور ما به دلیل وسعت سرزمین، فواصل طولانی بین شهرها، کثرت و پراکندگی و صعوبت دسترسی به بسیاری از روستاها و شهرهای کشور، ضرورت و اهمیت مؤسسات شبه قضایی کارا

و قانونی، انکار ناپذیر است. البته پیش از تدوین قوانین و تأسیس دادگاه ها، اجتماعات انسانی اختلافات خود را از طریق صلح و سازش و داوری و بر مبنای عرف و آداب و رسوم موجود حل و فصل می کردند،^۱ لیکن به هنگام تشکیل دادگاه ها در شهرها، این واقعیت نادیده گرفته شد که به علت پراکندگی شهرها و روستاها ایجاد دادگاه ها در روستاها و شهرهای کوچک امری غیر ممکن و یا لاقط بسیار پرهزینه و دشوار خواهد بود. نتیجه این که روستائیان و ساکنین شهرهای کوچک همواره از دسترسی به عدالت، آن گونه که مورد انتظار است، محروم می شوند. در شهرهای بزرگ نیز کثرت پرونده ها در دادگاه ها، مجال رسیدگی توأم با دقت کامل را در بسیاری از موارد از قضاوت زحمتکش می گیرد و در نتیجه بازهم نارضایتی از دادگاه ها روز به روز وسعت بیشتری می یابد. بنابراین با توجه به نکات مزبور هرچه بیشتر ضرورت تشکیل مراکزی با ماهیت شبه قضایی کارآ مانند شوراهای حل اختلاف به طور ایجاد در روستاها و شهرهای کوچک و به طور وسعت دادن بیشتر این مراکز در شهرهای بزرگ احساس می شد که خوشبختانه ابزار قانونی رفع برخی از اختلافات مردم، خارج از محاکم دادگستری، توسط مقنن فراهم گردیده است، زیرا در ماده ۱۸۹ قانون توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلام ایران ایجاد شوراهای حل اختلاف پیش بینی شده است و در اجرای بند ۲ اصل ۱۵۶ قانون اساسی و برطبق دستور قرآن کریم (و امرهم شورا بینهم) و نیز در جهت تسریع رسیدگی به دعاوی میان افراد جامعه و توسعه فرهنگ صلح و سازش، تشکیل شوراهای حل اختلاف توجه قانون گذار قرار گرفته است. در ایجاد این تحقیق سعی شده است که با شناسایی نقاط قوت و ضعف شوراهای حل اختلاف و ارائه راهکارها و پیشنهادات لازم و آمارهای مربوطه به بهبود هرچه بیشتر وجود شوراهای حل اختلاف کارآمد، کمکی شده باشد.^۲

پ (بیان مسأله و سوالات تحقیق

همه می دانیم که صلح و سازش اولین قانون طبیعی خلقت و اولین شکل نهاد دادرسی است، به دلیل آن که طبیعت انسان ها مهرپذیر است و انسان ها ذاتاً گرایش به صلح دارند، همه جنگ ها با ابزاری هم چون توپ و تانک شروع می شوند اما پشت میز مذاکره با صلح و سازش

- مؤمنی عبدالرضا. بررسی کارکرد کیفری شورای حل اختلاف. پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه پیام نور ص

- قانون شورای حل اختلاف. علی بیگی و مهدی علوی.

و ابزاری چون قلم و کاغذ تمام می شود. چون تئوری مذاکره تنها و کم هزینه ترین وسیله ای است که امروزه چه در عالم سیاست و چه در عالم اقتصاد، از جایگاه ویژه ای برخوردار است. «سونگ سو» استراتژیست چینی در دو هزار سال پیش گفته است: «اگر بتوانیم از وقوع یک جنگ جلوگیری کنیم منافع آن خیلی بیشتر از پیروز شدن در دو هزار جنگ می باشد.» در همین راستا ضرب المثل دیگری در کشور ژاپن وجود دارد با این مضمون که «تنها راه مبارزه با دشمن، زیاد کردن دوستان است.» علاوه بر این آرزوی ابناء بشر، مهربانی و شادمانی است.

بعضی از اندیشمندان تاریخچه داوری را به تاریخچه خلقت متصل می دانند. ارسطو در خصوص ارجحیت داوری به قضاوت جمله بسیار زیبایی دارد، او می گوید «من داوری را به قضاوت ترجیح می دهم چون قاضی قانون را اجرا می کند ولی داور عدالت را.» علاوه بر این زمانی که ما با فقدان نص در زمینه قانونگذاری و خلاءهای قانونی روبه رو هستیم، داوری می تواند ما را در اجرای عدالت یاری نماید.^۱ در دنیای امروز و عصر نوین بواسطه پیشرفت علوم تکنولوژی و توسعه جوامع بشری و صنعتی شدن آن مردم علاقمند به رفع اختلافات خود در خارج از دادگاه ها هستند. از طرفی مردم با این دیدگاه تصور دارند قاضی فقط از قوانین خشک پیروی می نماید و براساس آن تصمیم می گیرد و شاید نتوانند که حقایق را کشف و تسریع در احقاق حق نمایند. لذا علاقه دارند در بیرون از دادگاه با سازش موضوع را حل و فصل نمایند، عدم رعایت تشریفات و مقررات آیین دادرسی و مجانی بودن رسیدگی در شوراها و طولانی بودن دادرسی در دادگاه ها و عدم دسترسی راحت تر به دادگاه ها و سهولت دسترسی به شوراهای حل اختلاف ایجاد شده در مناطق و سایر دلایل دیگر..... از علت های مراجعه بیشتر مردم به شوراهای حل اختلاف و گسترده شدن رسیدگی و حل اختلاف در خارج از دادگاه ها می باشد. در ضمن باید گفت که توسعه و پیشرفت جوامع بشری، افزایش جمعیت و تحولات عظیم در عرصه های علمی و تکنولوژی طی قرون اخیر موجب کثرت و تنوع روابط اجتماعی - اقتصادی و معیشتی شده است که نهایتاً افزایش برخوردهای حقوقی افراد با یکدیگر و با نهادها و سازمان های اجتماعی و دولتی، همچنین افزایش انواع جرم و جنایت، تخلفات و قانون گریزی را در پی داشته است.

برای مقابله با این ناهنجاریها تشکیلات قضایی نیز هم پای سایر نهادهای اجتماعی و متناسب با کثرت و تنوع جرائم و تخلفات توسعه یافته و دارای حوزه ها و سطوح و درجات گوناگون شده است تا مطابق با پیچیدگی و تخصصی شدن جرائم و دعاوی ازعهده رسیدگی به پرونده ها، تشخیص موضوع و برخورد با متخلف برآید.

اما کثرت عوامل جرم زا و اختلاف برانگیز چون مشکلات معیشتی، فقر اقتصادی، فقر فرهنگی، مصرف گرایی، عدم پایبندی و تقید به اصول اخلاقی و رهنمون های دینی و ازسوی دیگر اتخاذ سیاست های نادرست اقتصادی و اجتماعی ازسوی زمامداران امور هر یک تبعات و مشکلات خاصی را ایجاد نموده و زمینه ساز دعاوی، تخلفات و جرایمی می شود که یکی از آثار آن کثرت پرونده های مراجع و محاکم قضایی است که متناسب با شدت عوامل مذکور، شدت تأثیر آن در کشورهای مختلف متفاوت است.^۱

متأسفانه در کشور ما به دلایل مختلف هر روز انبوهی از پرونده ها در مراجع قضایی مورد رسیدگی قرار می گیرد که ازجمله تبعات آن درگیرشدن نظام قضایی با امورکم اهمیت و باز ماندن از توجه و جهت دهی امکانات به جرایم بزرگ اقتصادی و اجتماعی یا فعالیت های مجرمانه سازمان دهی شده یا غارت اموال عمومی و دارا شدن های ناعادلانه تحت پوشش قانون که نتیجه آن زندانیان بسیار درجرائم کوچک و مشکلات اقتصادی، اجتماعی و روانی برای خانواده های آنان است که خود عوامل جرم زا و تباهی زا است. از سوی دیگر زندان نه تنها محکومین را اصلاح نمی کند بلکه با ایجاد ارتباط بین آن ها زمینه تبادل اطلاعات، آموزش و آمادگی برای جرائم سنگین تر را فراهم می سازد. لذا اگرچه بر خورد مقتدرانه با مجرمین و اعمال مجازات های شدید باید با ایجاد رعب و بازدارندگی از وقوع جرم پیش گیری کند، لیکن در واقع عملکرد منفی جنبه های فرعی موضوع، تأثیرات مثبت اجرای مجازات ها را محویاً به حداقل می رساند. کسب نتایج مشابه در تمامی کشورها دولتمردان را متقاعد نموده است که با همه مجرمین داخلی نمی توان با تمام نیرو و با استفاده از همه قدرت حکومت مقابله کرد، بلکه باید در مورد تعداد کثیری که عمل مجرمانه آن ها تنها ضرر شخصی افراد را در پی دارد و آسیب جدی به اجتماع وارد نمی کند با تسامح و تساهل رفتار کرد که این سیاست از دو طریق

۱. آشوری، محمد. جامعه شناسی کیفری. انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی تهران.

قابل اجراست. اول آن که به جای مجازات حبس روش های جایگزین چون بازداشت خانگی، کار اجباری در محیط های مشخص و مدت معین، انجام امور عام المنفعه چون نظافت اماکن عمومی و امثال آن اعمال شود. دوم آن که به جای تعقیب و محاکمه رسمی در مراجع قضایی، مراجع غیررسمی و تشکیلات مردمی و یا افرادی که رأی آنان مورد اعتماد و پذیرش طرفین پرونده است در مورد چنین بزهکارانی اتخاذ تصمیم نمایند. رسیدگی غیر رسمی، داوری یا میانجیگری در امور حقوقی و مدنی و کیفری در قریب به اتفاق نظام های حقوقی و کیفری امری مقبول و مورد پذیرش است.

چنانچه گفته شد انبوه پرونده ها و تراکم جمعیت کیفری و حقوقی که منجر به تضعیف کارایی و تضعیف نظام های حقوقی و کیفری در مبارزه با متخلفان و اصلاح آنان شده است موجب گردیده که امکان حل و فصل ناشی از جرائم سبک توسط تشکل ها و سازمان های غیردولتی در دستور کار نظام های قضایی قرار گیرد و قضات نوآور با پذیرش این نوع راه حل ها، پیشگام ورود به میانجیگری حقوقی و کیفری شده اند.^۱ به این ترتیب میانجیگری غیررسمی وارد آیین دادرسی بسیاری از کشورها شد و با توجه به کارنامه ثبت اجرای آن، در سطح بین الملل نیز مورد استقبال سازمان ملل متحد و شورای اروپا قرار گرفته است.^۲

در ایران قبل از انقلاب خانه های انصاف در روستاها تشکیل شده بود. بعد آن قانون شورای داوری تصویب گردید ولی به دلیل مصادف شدن با انقلاب اسلامی اجرا نگردید. تا اینکه در ماده ۱۸۹ برنامه سوم توسعه اقتصادی، رسیدگی به دعاوی ساده و بدون ماهیت قضایی به شورایی بنام شورای حل اختلاف واگذار گردید. به لحاظ تشکیل فوری شوراها و طولانی بودن جریان تصویب قانون در کشور، با عجله و بدون کار کارشناسی، آیین نامه ای برای شوراها حل اختلاف تهیه و به تصویب ریاست محترم قوه قضائیه رسید.^۳ نکته ای که باید از نظر دور نداشت این است که صلاحیت شوراها حل اختلاف با این هدف که فرهنگ سازش و حکمیت رواج یابد اجباری و از قانون نشأت می گیرد در حالی که اگر نیم نگاهی به نهادهای سازشی در کشورهای دیگر داشته باشیم اکثر آن نهادها و در رأس آن داوری (Arbitration) قرار دارد و

۱. مارتی، دلماس. نظام های بزرگ سیاست جنایی معاصر. نجفی ابرنآبادی. نشر میزان.

۲. درویشی هویدا. یوسف شیوه های جایگزین یا غیر قضایی حل اختلاف. تهران انتشارات جنگل.

۳. جایگاه شورای حل اختلاف در دادرسی نوین. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.

داورها صلاحیت و اختیار فرد را از توافق و اراده طرف اخذ می نماید و چگونگی جریان رسیدگی داوری و صدور اجرای رأی نیز مبتنی بر اراده طرفین می باشد.^۱

{ هو الاتفاق علی طرح نزاع اشخاص معینه یسمون بالمحکمین لیخلصوا فیه دون اللجو الی المحکمه }^۲

لذا باید دانست که اگر ما داعیه توسعه مشارکت های مردمی و احیاء فرهنگ داوری هستیم و در پی ترویج قید و شرط حکمیت داوری در قراردادهای مالی جهت حل اختلاف هستیم^۳ نمی توانیم با تغییر قانون حکمیت اجباری و آوردن آن در بطن نهادی جدید بنام شورای حل اختلاف به سر منزل مقصود رسید. پروفیسور روسو در تعریف داوری چنین بیان می نماید که هدف و موضوع داوری بین المللی حل اختلافات بین دولتها توسط قضات و دادرسان انتخابی خود آن ها بر اساس احترام به مقررات حقوقی است.^۴

با نگاهی به عملکرد ده ساله شوراهای حل اختلاف، ممکن است تصور شود که این نهاد مردمی و شبه قضایی در جهت کاهش مراجعات مردم به محاکم قضایی، توسعه مشارکت های مردمی، رفع اختلافات محلی و در مجموع در حل و فصل اموری که ماهیت قضایی ندارند یا از ماهیت قضایی پیچیده ای برخوردار نیستند، موفق عمل کرده است.^۵ اما با در نظر گرفتن مقررات این نهاد و عملکرد آن در چند سال اخیر، می توان نقاط قوت و ضعف این مرجع را ارزیابی کرد. رسیدگی در شوراها از جهاتی نسبت به رسیدگی در دادگاه دارای اهمیت است. اما از طرف دیگر رسیدگی به دعوی در شوراها با ایراداتی مواجه است که با برنامه ریزی صحیح و تصویب مقررات لازم، می توان این ایرادها را برطرف کرد.^۶

بنابراین با توجه به این که در نظام رسمی آموزشی حقوقی کشور، میانجیگری مورد توجه قرار نگرفته است، در این تحقیق سعی می شود با بررسی سوابق امر در نظام های حقوقی معاصر و تحلیل تشکیلات داوری در قوانین ایران و بررسی عملکرد شوراهای حل اختلاف که جدیدترین

. به نقل از محمد جواد بهشتی و نادر مردانی. آیین دادرسی مدنی ج . نشر میزان ص پاورقی
. عمرو عیسی الفتی. التحکیم فی الدول الغریبه المکتب الجامعی الحدیث. اسکندریه
. از سخنان رئیس قوه قضائیه در دیدار با اعضای هیأت اجرایی ماده برنامه سوم توسعه. نشریه مآوی شماره
. صادقیان، علی. نقش میانجیگری در حل و فصل اختلافات بین المللی. انتشارات امور خارجه چاپ
. خالقیان، جواد. نقدی بر قانون شوراهای حل اختلاف. نشریه دادگستر شماره
. فرهمند، مجتبی. مبانی حقوقی شورای حل اختلاف. نشریه دادرسی شماره دی ماه

نماد داوری در نظام قضایی کشور است، امکان آشنایی پویندگان با نقاط قوت و ضعف این مراکز و نیز تلاش این مراکز برای بهبود هرچه بهتر عملکرد خود فراهم گردد.

اما سوالاتی که در این تحقیق سعی شده به آن ها پرداخته شوند به شرح ذیل می باشند :

۱) شوراهای حل اختلاف با تأکید بر شوراهای حل اختلاف استان آذربایجانغربی از لحاظ ساختاری و کاربردی چه نقاط قوتی دارند؟

۲) شوراهای حل اختلاف با تأکید بر شوراهای حل اختلاف استان آذربایجانغربی از لحاظ ساختاری چه نقاط ضعفی دارند؟

۳) قانون گذار ایران در آیین نامه های اصلاحی بعدی در جهت بهبود نقاط قوت و رفع نقاط ضعف شوراهای حل اختلاف چه گام هایی برداشته است؟

ج) اهداف تحقیق و کاربرد تحقیق و مراجع استفاده کننده از آن

الف (اهدافی که برای ما در این تحقیق متصور است عبارتند از :

۱- روشن ساختن نقاط قوت شوراهای حل اختلاف حل اختلاف برای دست اندرکاران این نهادها در جهت بهبود بخشیدن به این نقاط قوت.

۲- روشن ساختن نقاط ضعف شوراهای حل اختلاف برای دست اندرکاران این نهادها در جهت رفع این نقایص.

۳- روشن ساختن نقاط قوت و ضعف شوراهای برای مقنن در جهت رفع ایرادات و اشکالات آیین نامه اجرایی و قانون این شوراهای و استفاده از آنها در تدوین قوانین و آیین نامه های بهتر در رابطه با شوراهای حل اختلاف.

ب (کاربرد متصور از تحقیق

امید است این تحقیق بتواند اطلاعات مفیدی درخصوص داوری و حل و فصل اختلافات از طریق صلح و سازش در اختیار دانشجویان قرار دهد و در جهت کاهش تناقض های موجود، زمینه مناسبی را فراهم آورده و خلاصه آنکه نگارنده امیدوار است این اثر گام مثبتی در پیشرفت فرهنگ حقوق ایران و بالاخص شوراهای حل اختلاف باشد.